

Mircea Eliade - un model al culturii romane

Admiratia pentru cineva poate induce tot felul de atitudini: admiratorul mimeaza ticuri verbale, activitati, idei, stilul de viata sau incearca sa-si construiasca o cariera asemanatoare - ca elevii in raport cu un profesor - sau chiar sa dezvolte acelasi tip de personalitate - ca ucenicii fata de un guru. Exista insa si cazul in care nu imitam la propriu modelul, ci urmam numai anumite trasaturi ale acestuia construindu-ne viata, in rest, diferit.

Interesant este ca Mircea si-a capatat numele de Eliade potrivit unei traditii, pentru ca cineva din familie ii admira pe Heliade Radulescu si i-a pasat copilului numele pentru ca acesta sa ajunga "la fel de mare". S-ar zice ca acest mitic inceput, de ursitoare, a fost preluat de adolescentul Mircea de tinarul Eliade, din Romania pina in Portugalia si Franta, el necontenind sa-si impuna ore de lucru, de somn si de viata personala cu gindul la modele precum Iorga, Kierkegaard, Gandhi sau Goethe. Curios, cind a ajuns el insusi sa aiba elevi si admiratori, la Chicago si in alte parti ale lumii, procesul s-a inversat, Eliade devenind acum, din subiect, obiect de admiratie.

In Romania din timpul comunismului, Mircea Eliade, fie negat, fie curtat de reprezentantii regimului, a ramas un model pentru intelectualii romani, si mai ales pentru tinerii care nu puteau ajunge sa-l cunoasca direct, acestia privindu-l nu numai ca pe un mare savant si scriitor, ci si ca pe un personaj legendar, a carui viata, din Romania pina in India si America, trecind prin Franta, si alte multe tari, parea a fi modelata ca un destin de exceptie, devenind, prin chiar aceasta, un model pentru cei ramasi acasat. Cunoscut si apreciat pe toate meridianele, Mircea Eliade -savantul si scriitorul - a creat o opera caracteristica printr-un profund umanism.

Personalitatea enciclopedica de tip renescentist, el face parte din familia spirituala a lui Dimitrie Cantemir, B. P. Hasdeu, N. Iorga. Istoric al religiilor , orientalist, etnolog, sociolog, folclorist, eseist, nuvelist, romancier, dramaturg, memorialist - iata cateva dintre multiplele laturi ale activitatii sale. Cei care, dimpotriva, au reusit sa-l intilneasca au alimentat legenda, vorbind nu numai de cariera, dar si de generozitatea lui Eliade, acesta nerefuzind sa vada practic pe nimeni, nici macar pe Adrian Paunescu. A sosit oare momentul sa ne intrebam, obiectiv si echilibrat, daca Mircea Eliade ar putea fi acum un model, cu adevarat important? Dupa ce a fost un model pentru generatia 1927 - sub numele de "sef" al acesteia - el si-a recistigat sau pierdut acest "titlu public" in deceniile urmatoare, dar a ramas mai tot timpul un "model personal" pentru multi tineri, de la Ioan Petru Culianu la ultima generatie de istorici ai religiei de astazi.

Momentul de a discuta circumstantele in care se poate vorbi despre Mircea Eliade ca „ model „ a venit din urmatoarele motive. Opera lui este aproape integral publicata, exceptii fiind doar editia integrala a Jurnalului, care poate intirzia insa foarte mult din motive testamentare, si publicarea in curind a ultimelor volume de publicistica, cunoscuta insa in linii mari. Editia in doua volume a scrierilor din Portugalia, inclusiv a Jurnalului portughez inedit, reveleaza, este adevarat, un "nou Eliade", dar, fata de acesta, viitoarele publicatii nu cred ca ne mai pot rezerva mari surprize.

Miscarea de balanta a cercetarii in istoria religiei, de la abordarea fenomenologica la cea istorica (critica fata de Eliade), pare a accepta din nou si relevanta filozofica a faptului religios; acest lucru, impreuna cu revival-ul credintei in diverse tari occidentale ii face pe multi sa se intrebe daca "nevoia de sacru" sau chiar prezenta acestuia in cultura moderna - o teza frecventa la Eliade - nu este ceva care a rezistat cu succes oricarei forme de secularizare. Putem deci evalua acum mai simplu si mai relaxat decit cu citiva ani in urma ce inseamna Mircea Eliade in cultura. Cred ca noi romanii trebuie sa intreprindem primii acest pas, nu pentru ca Eliade nu ar avea valoare si in alte lumi culturale si stiintifice, ci pentru ca Eliade insusi nu a incetat niciodata sa se considere un scriitor roman, si nu un "profesor american", cum decreta de curind, cam hilar, un tinar filozof bucurestean. Ce este atunci Mircea Eliade pentru cultura romana, ignorind deocamdata dilemele capcane cu privire la "adevarata" sa identitate: nationala sau internationala, stiintifica sau scriitoriceasca, filozof sau istoric al religiilor, adept sau adeversar al metodei in aceasta din urma etc?

Mai intii, Mircea Eliade a scris in mai multe genuri, neacoperite la un loc de nimeni altcineva in Romania: povestire, roman, teatru, jurnal, memorii, ziaristica politica, critica literara si eseu cultural, istorie, eseu filozofic, istorie si filozofie a religiei, indianistica, biografie, cursuri academice, corespondenta, conferinte, traduceri.

Desi este limpede ca teatrul lui, de exemplu, este mai slab decit romanul, totusi, capacitatea lui Eliade de innoire a multor genuri a fost, dupa marturia contemporanilor, remarcabila. Totusi, putem fi de acord cu faptul ca imensitatea cantitativa a operei s-a insotit de o inalta creativitate la nivelul acestei intregi opere - este si autoevaluarea din Jurnalul portughez - rar intilnita la alti autori romani. Sa nu uitam, de asemenea, ca Eliade si-a scris opera stiintifica si academica in mai multe limbi, dar ci a ramas la limba romana in toata opera lui literara, memorialistica si cea mai mare parte a ziaristicii si corespondentei. Nici tipul de discurs, nici vehicolul lingvistic si nici diferentele de spatiu sau timp nu au dus insa la denivelari de valoare sau la incompatibilitati tematice: dimpotriva, opera sa dovedeste o rara unitate. Ea degaja, de aceea, un sentiment de implinire si de seninatate putin intilnit la alti autori romani, exceptie faacind poate numai Sadoveanu, Blaga si inca doi-trei altii. Din Jurnalul portughez rezulta ca aceasta seninatate nu este nici congenitala, nici exemplu de suficienta de sine, ci victoria operei asupra vietii, a vointei asupra pasiunilor. Din acest punct de vedere, opera lui Mircea Eliade cistiga o valoare exemplara, de efort creator si lupta cu sine, rara intr-o cultura precum cea romaana, care nu cunoaste, cu citeva exceptii, nici mari destine tragice, nici mari vietii eroice.

Eliade a promovat adesea, mai ales in opera sa de tinerete, marea linie nationala in cultura romana, de la Cantemir la Eminescu si de la Hasdeu la Parvan si Iorga. Nu cred ca aceasta a fost singura linie importanta, dar este indiscutabil ca ea, in ciuda unui anume conservatorism, a acordat stabilitate si specificitate culturii romanesti. Or, intr-o cultura moderna, formata in mare masura in epoca romantismului si a crearii statului national, numai o "linie nationala" putea justifica adjectivul "romaan" din expresia "cultura romana". Solidaritatea exprimata cu acest discurs cultural, atit in tara, cit si in strinatate, sugereaza ca Eliade s-a vazut el insusi ca descinzind din acesta si continuindu-l, indiferent de faptul ca a abordat alte domenii si teme. Eu cred ca Mircea Eliade

apartine acestui curent national, identificarea sa cu aceasta cultura nationala s-a aliat cu o maxima deschidere fata de alte culturi europene si asiatice, opusa obisnuitei dependente de biblioteca franceza a eseistului roman.

In fine, pasiunea lui Eliade pentru aceste diferite tipuri de creativitate s-a situat in cadrul unei spiritualitati ecumenice, de la cea arhaica la curente moderne, in care romanii nu erau nicicum inferiori altora. Cred ca putem, de aceea, vorbi de un anume caracter de reprezentativitate a lui Eliade, nu numai prin coherenta si seninatate a operei, dar si printr-o neobisnuita capacitate de integrare a unor valori culturale foarte diferite, gratie permanentei lor raportari la un acelasi triumf normativ fundamental: romanitate-occidentalism-spiritualitate. Dar, daca inlocuim primii doi termeni cu oricare altii locali si internationali, nu gasim in aceasta formula tripartita "cheia" oricarei mari creatii din istoria lumii, rezistenta la eroziunea timpului? Este poate de adaugat si un sens prescriptiv implicit al acestei formule eliadesti: nu pierde relatia cu cultura din care ai pornit, precum multi refugianti in Occident, cu mediocre realizari, dar nici nu te limita la ea, ignorand pierderea pe care o reprezinta absenta cartilor straine, ca la cei ramasi, adesea fara voie, in Romania, caci atunci cazi in emfaze provinciale.

Eu cred ca nu numai noi am inteles meritul sintezei lui Eliade, bucurandu-ne ca a dus elemente romanesti in contexte internationale, ci si multi admiratori ai lui din alte tari, in primul rind americani, pentru ca le-a adus valori romanesti, europene si asiatice. Opera si biografia lui Eliade determina ambele atitudini. Trebuie, finalmente, subliniata nu numai valoarea lui Eliade, ci si succesul lui.

Nenumaratele traduceri in mai toate limbile mari ale lumii, distinctiile de Doctor Honoris Causa si de membru al mai tuturor universitatilor si academiilor de prestigiu, obiect de cercetare a zeci de carti si teze de doctorat, Eliade demonstreaza o "receptie" de care nu s-a mai bucurat, cred, nici un alt roman, lorga a avut si el o prezenta academica internationala prestigioasa, Brancusi a fost in tot Occidentul cel putin egalul lui Eliade, dar numai in arta, Eugen Ionescu - in teatru si in viata publica franceza, Cioran - in anumite cercuri intelectuale. Poate am putea adauga alte citeva nume romanesti, de mai mica anvergura. Ei au, desigur, o indiscutabila valoare exemplara. Mircea Eliade se pare a se situa, totusi, deasupra lor prin faptul ca a reunit influenta si admiratie in mai multe lumi culturale simultan si ca a stiut sa reziste schimbarii paradigmelor si conjuncturilor care i-au favorizat succesul initial.

Ne putem insa intreba daca, vazut dinspre Romania, dar tinind seama si de recunoasterea lui internationala, Mircea Eliade nu are sau nu ar trebui sa aiba valoare de model pentru secolul al XX-lea, in acelasi fel in care acordam acest credit lui Eminescu pentru secolul al XIX-lea - in ciuda recunoasterii lui tirzii, pariale si mai curind istorice in Europa - si lui Dimitrie Cantemir pentru secolul al XVII-lea. Nu la fel ii privim pe Mircea Eliade. Daca ii acordam aceeasi valoare exemplara, el poate inca deveni un model real in actualitate, nu ca idei - desigur, schimbatoare -, ci ca opera globala, tip de biografie, atitudini fundamentale si rasunet international. Ele pot avea acea valoare de model care nu inseamna, cum spuneam la inceput, mimetism marunt, ci indemn la creativitate.